

परिवारस्था, विद्यालय, समाजस्था, राष्ट्रस्था - न नियमाणां तदनुसारं आचरणम् अनुशासनमस्ति । सर्वेषु स्थानेषु अनुशासनस्य पालनं पर्यायशब्दं भवति । अनेन विद्यालयस्थानं वा भवति । अनुशासनस्य पालनेन मानवः स्वजीवने सामर्थ्यं प्राप्नोति, स्वयं लभते - न ।

अनुशासनं हि मनुष्याणां परमं कर्तव्यम् । प्रारम्भेन एव मातापितरौ बालकम् ^{बालकम्} अनुशासनं शिक्षते ।

गृहेषु च भवति । प्रारम्भतः स्वः मानसित्तौ लब्धम् अथ परिवारस्था सदस्यैः प्रितुःदेशानां पालनमेवानुशासनं भवति । विद्यालयेषु महाविद्यालयेषु वा प्रख्यातव्यापकस्य प्रचार्यस्था वा आज्ञापालनमानीयानि भवति ।

स्वमेव विद्यायां

विद्ययां, सीमायां शासनस्य नियमा परिपाल्यते । प्रकृतिरपि अनुशासकत्वात् विधायते - यथा - सूर्यः नियमतः उदेति नियमो अस्तं गच्छति । ऋतवः नियमतः स्वः परिवर्तन्ते । सर्वे अह्नश्चक्राणि नियमतः परिभ्रमन्ति । चिन्त्यन्ताम् - यदि प्रकृतिः अनुशासनं वाचरन्त्या न स्यात्, यदि कदाचिदपि वायुरेव कार्याविशेषं करीतुं तदा कथं भवति । इतिः भवति - ?

अस्माकं भारतं क्षेत्रे, देशे प्राचीनकालदेव अनुशासनस्य महिमा वर्णितं किन्तु अप्पुना अस्य उपेक्षा स्व क्रियते सर्वत्र सर्वेषु । प्रथमः छात्रेषु नागरिकेषु अन्यत्रापि चानुशासनं स्वपरिपालयते ।

अतः आत्मनः, समाजस्था,

द्वाराणां, देशस्था राष्ट्रस्था, चोन्नतम् अनुशासनम् अत्यावश्यकम् अनुशासनं सर्वेषां परमं कर्तव्यम् - इति भवति परिपालनीयम् सर्वैः